

Socialnoterapevtska kolonija na Rakitni - akcijska raziskava¹

Naj najprej vsem, ki so sodelovali v prvi koloniji na Rakitni (leta 1975), predvsem pa protagonistoma Anici Kos in Bernardu Stritihu in prostovoljnim vzgojiteljem, čestitam ob častitljivem jubileju, petdesetletnici. Bolj ko se čas odmika, bolj vidimo pomen tega dejanja za tedanji in današnji čas.

V prispevku bi rad (1) ocenil pomen rakitniških kolonij v tedanjem času in možne reakcije na podobna prizadevanja danes, (2) prikazal po mojem mnenju osrednje protislovje v prizadevanju prostovoljcev v koloniji in (3) ocenil, koliko je bila kolonija akcijska raziskava.

Pomen kolonije

Prva rakitniška kolonija (potekala je od 11. julija do 8. avgusta 1975) je bila pristno prizadevanje, da bi v času enostrankarskega režima in doslednega nadzora nad družbeno dejavnostjo kogarkoli uveljavili nov in drugačen pristop, kot je veljal v obstoječih institucijah in organizacijah. Namesto neposrednega odpora proti enostrankarskemu režimu ali izstopa iz njega v pomenu (disidentskega) strokovnega molka so se protagonisti odločili za alternativni pristop, to je za drugačen način vzgoje otrok s težavami v odraščanju, kot so ga uporabljali v obstoječih ustanovah. S tem so v mejah obstoječega političnega režima na znanstveno-teoretski podlagi psihologije in drugih družbenih ved spreminjali avtoritarno prakso obstoječih institucij.

Te kolonije se spominjamo in o njej danes razpravljamo z upanjem, da bi s tem prispevali k uveljavitvi neposrednih, solidarnostnih in skupnostnih oblik dela z mladino v razmerah zdajšnjega pretiranega individualizma, pridobitniškega zasebnitva in umikanja v resničnosti odtujeni svet spletne komunikacije. Ko sem nekoč na neki mednarodni znanstveni konferenci² poročal o tem in drugih projektih prostovoljnega socialno-terapevtskega dela, me je neki udeleženec vprašal, kako je bilo mogoče izvesti take disidentske

1 Poročilo je prispevek, ki je bil predstavljen na posvetu ob 50-letnici rakitniške kolonije novembra 2025 na Fakulteti za socialno delo v Ljubljani.

2 Blaž Mesec (2001). Construction or obstruction: the strategy in pre-transitional change in voluntary organization in Slovenia. V Piotr Salustowicz (ur.), *Civil society and social development: proceedings of the 6th Biennial European IUCISD Conference in Krakow 1999*. Bern: Peter Lang.

projekte v razmerah totalitarnega režima popolnega nadzora. To vprašanje je izdajalo nepoznavanje razlik med socialističnimi režimi v »vzhodnem bloku« in jugoslovanskim »samoupravnim socializmom«, ki je bil mehkejši in bolj odprt na Zahod. Vsaj sam se nisem imel za disidenta in sem verjel, da pomagam ustvarjati samoupravni socializem kot družbo, ki je pravičnejša od kapitalizma.

Ob tem naj poudarim, da je bilo v sedemdesetih letih predvsem v srbohrvaščino brez cenzure prevedenih veliko del vodilnih sodobnih zahodnih avtorjev, ki so kritizirali avtoritarno vzgojo, zlorabo psihiatrije in se zavzemali za svobodnejše oblike vzgoje in terapije. Na to opozarjam, da bi omilil sodobno poosamosvojitveno črno-belo slikanje socializma kot zatiralskega totalitarizma s popolnim nadzorom, brez najmanjše svobode. Po drugi strani so se namreč v zdajšnjem večstrankarskem režimu namesto političnega nadzora prek vseh mej razširili birokratski nadzor nad vzgojo in izobraževanjem in ideološki pritiski različnih strank in gibanj.

Čeprav smo morali včasih paziti, da nismo izjavili kaj proti socializmu in samoupravljanju, moramo danes prav tako upoštevati politično korektnost v imenu teh ali onih pravic in podrobne zahteve za zagotovitev varnosti udeleženi. Večina teh zahtev je upravičena, kajti svet se je spremenil, ogroženost ljudi pa se je povečala. Danes bi otrokom ob prihodu v kolonijo zanesljivo pobrali nože in jim potem ne dovolili uporabljati sekire in žage. Pred tem bi morali skleniti zavarovalne pogodbe z javno ali zasebno zavarovalnico. Zaradi nudističnega kopanja v Savi ali Kolpi bi morali vodje taborov našega sloga odgovarjati zaradi spolne zlorabe. Tudi masaže, ki smo jih propagirali v imenu sproščanja psihogenih napetosti in ustvarjanja prijaznih odnosov, bi bile danes sumljive. Da ne omenjam objemanja in drugih telesnih stikov. Nisem prepričan, da ne bi danes ta ali ona inšpekcija prepovedala socialno-terapevtske kolonije ali tabora našega sloga ali pa bi vanj celo posegla policija. Takrat smo bili blizu takega posega, danes pa bi bil verjetno izveden.

Zdravljenje ali srečanje?

Osrednje nasprotje v prvi rakitniški koloniji je bilo – po mojem mnenju – protislovje med težnjo otroke »pozdraviti« in težnjo zgolj »srečati se« z njimi kot ljudmi. Ena stran, stran strokovnih vodij in drugih strokovnjakov, je v tej koloniji videla inovativen poskus drugačnega, vendar ustaljenega, strukturiranega in smotrnega, k cilju usmerjenega načina vzgojno-terapevtskega obravnavanja motenih otrok, ki naj bi se uveljavil poleg obstoječih načinov zdravljenja. Druga stran, stran prostovoljnih vzgojiteljev, pa je v svojem prizadevanju videla poskus, da bi v odnosu do otrok odpravili vsako »obravnavo«, vsak obrazec, vzorec, ustaljen način ravnanja z njimi kot posebno kategorijo otrok.

V samorazumevanju enega od rakitniških vzgojiteljev je ta pozicija izražena takole: »Nisem tukaj, da bi vzgajal otroke, nisem noben preklet vzgojitelj

in policaj; tukaj sem, da bi živel z njimi (da bi jim dal nekaj svojega in dobil nekaj od njih)«. Zanj in za mnoge njegove tovariše to niso bili moteni otroci, ampak zgolj otroci. Eno osnovnih pravil v koloniji je bilo: »Ne osredotočajmo se na simptom«. »Osredotočati se na simptom« bi pomenilo, na primer, vestno preverjati, ali mu je kaj ušlo v hlače. Za prvo pozicijo je ta zadržanost metodična finta, ki pomaga med otrokom in terapevtom vzpostaviti odnos zaupanja, ki se kaže za terapevtsko uspešen. Za drugo pozicijo pomeni isto pravilo načelno zavračanje nazora, po katerem so ti otroci moteni, saj je po njihovem nazoru moteno predvsem avtoritarno družinsko in šolsko okolje, ki povzroča stiske in težavno vedenje otrok.

Podobno nasprotje se je kazalo ob percepciji iger. S prvega stališča so igre terapevtsko sredstvo, z drugega zgolj igre, izraz igrive življenjske radosti. Vendar ni bilo mogoče zanikati, da so nasprotniki zdravljenja vendar pričakovali, da se bo otrok vrnil iz kolonije nekako drugačen kot ob prihodu, da mu bo bivanje v koloniji »pomagalo«. »Srečanje« bo »zdravilo«, čeprav noče zdraviti, ali prav zato, ker noče zdraviti. Upoštevanje tega paradoksa, vključitev »srečanja« v »obravnavo« otrok, je bila osnovna inovacija rakitniške kolonije.

Aksijska raziskava?

Ostane še vprašanje, ali je bila prva kolonija akcijska raziskava v strogem metodološkem pomenu. Bila je prijavljena in financirana kot taka, tako smo jo poimenovali. Pa je bila res takšna? Aksijska raziskava je raziskava praktične dejavnosti (akcije), ki poteka *in situ*, tam, kjer se ta dejavnost dogaja. Izvaja jo akcijskoraziskovalna skupina, ki jo sestavljajo praktiki, v našem primeru večinoma vzgojitelji prostovoljci, in usposobljeni raziskovalci – znanstveniki.

Cilj akcijske raziskave je dvojen: izboljšati praktično delo na podlagi spoznanj empirične analize in teoretskega premisleka in prispevati spoznanja v znanost, v našem primeru v socialno terapijo in socialno delo. Med raziskovanjem praktiki in raziskovalci zamenjujejo vloge oziroma oboji opravljajo tako praktično kot raziskovalno delo. So pa na koncu praktiki odgovorni strokovni instituciji in strokovni etiki, raziskovalci pa znanstveni skupnosti in znanstveni etiki. Rezultata akcijske raziskave sta izboljšanje dejavnosti in objava raziskovalnega poročila v obliki ali oblikah, ki preživijo kolegialno recenzijo.

Glede na ta merila bi lahko zapisal, da jih prva in druga rakitniška kolonija in vse druge podobne poznejše akcije izpolnjujejo, a s to pripombo, da so bili raziskovalni postopki, to je pridobivanje empiričnih podatkov, tehnično pomanjkljivi: nesistematični in nedosledni. V akcijski raziskavi se podatki prenašajo v dveh zankah. Empirična poizvedovanja se najprej posredujejo akcijskoraziskovalni skupini, da na njihovi podlagi usmerja vsakdanje dogajanje in oceni končno uspešnost. To funkcijo so opravljali vsakdanji skupinski pogovori in zaključni skupinski pogovor. Po drugi poti se empirična spoznanja

posredujejo v zainteresirano vedo ali vede v obliki končnega raziskovalnega poročila in drugih objav. To je bilo storjeno. Seveda se vse to lahko opravi bolj ali manj kakovostno. O tem so po koncu presodili starši doma in učitelji v šoli, kamor so se otroci vračali, in kolegijski ocenjevalci objavljene znanstvene raziskave.³

Blaž Mesec

3 Več o koloniji v Rakitni najdete v dveh monografijah založbe Fakultete za socialno delo, ki sta leta 2025 izšli v zbirki *Prispevki k zgodovini socialnega dela v Sloveniji*. Prvo je napisal Blaž Mesec in ima naslov *Od Rakitne do ploščadi*, drugo pa so uredili Vesna Leskošek, Anica Mikuš Kos in Bernard Stritih in ima naslov *Otroci s težavami – težavni otroci: kaj storiti?* Obe monografiji sta v odprtem dostopu.